

Brandtler, Johan & Kalm, Mikael (red.), 2021: *Nyanser av grammatik. Gränser, mångfald, fördjupning*. 338 s. Lund: Studentlitteratur. ISBN 978-91-44-13623-3.

Nyanser av grammatik, uppföljaren till *Grammatik på villovägar* (Teleman (red.) 1992 [1987]), är mycket mer omfattande än förlagan, vilket syns inte bara i sidantalet (338 sidor gentemot 123) och de längre kapitlen. Författarantalet har också i det närmaste dubblats (17 resp. 9), och författarna är väl valda till de olika teman de behandlar. Det märks att målgruppen inte längre är främst lärare, utan en bredare skara språkstudenter inklusive blivande ämneslärare.

Nyanser av grammatik visar upp grammatikens bredd och pekar ut många fascinerande ämnen som behöver utforskas mer. Läsaren får en lite djupare introduktion i grundläggande ämnen. Det sätts fokus på att ge mer problematiserande beskrivningar av vissa ämnen som alla språkstudenter behöver förstå (del 1: Enhetlighet och mångfald), vilket sedan följs av fallstudier som kastar ljus på andra mer specifika ämnen (del 2: Nedslag och fördjupningar). Därefter följer kapitel som utforskar grammatikens avgränsning och dess roll i skolan (del 3: Grammatikens gränser).

Boken har inget inledningskapitel, men varje del inleds med ett inledningsark i grått där det ges korta beskrivningar av kapitlen, olika omfattande beroende på hur många kapitel delen innehåller. Dessa inledningar ger bra översikter och förtydligar den röda tråden i de skilda delarna, men de kan lätt missas eftersom sidan inte bär någon rubrik. Jag skulle gärna i stället sett dessa i ett inledningskapitel där redaktörerna också kort kunde ha presenterat grundtanken med boken och hur ämnena valts ut.

Kapitlen i de olika delarna är olika omfattande. Första och tredje delen består mestadels av kapitel på 18–20 sidor medan andra delens kapitel till största del är 10–14 sidor, vilket kan göra att de ibland känns en aning begränsade. Alla kapitel innehåller mycket bra referenslistor som vägleder den som vill lära sig mer om ämnet, och dessa föregås alltid av ett avsnitt med lästips där både nordisk och internationell litteratur om språk och grammatik presenteras. Ibland är referenserna till Svenska Akademiens grammatik (SAG 1999) lite för vaga för en student som just börjat en mer fördjupad kurs i grammatik. Men ofta ges också anvisningar om sidor eller avsnitt där man kan läsa mer om ämnet, vilket är något många läsare säkert har behov av för att lära sig hitta bättre i SAG.

Läsaren antas förstå de mest grundläggande termerna inom grammatik såsom ordklasser och satsdelar, men fina fördjupade presentationer ges även av ordklasser, och vissa satsdelar problematiseras. Andra termer som finithet, aspekt, valens m.m. presenteras mer utifrån att läsaren inte är insatt i dem. Dock förekommer det ibland att termer smyger sig in utan någon riktig förklaring: t.ex. *modus*, *syntagm*, *kausal*.

Första delen tar upp otydliga gränser för diskussion. Kapitel 1 diskuterar ordklassindelningen och de kriterier den bygger på. Kalm nämner att olika böcker kan ge olika tyngd till ett kriterium, såsom att SAG prioriterar form, morfologi, vilket får vissa effekter. Likaså problematiseras det vilka ordklasser som behövs. Hallonsten Halling (kapitel 2) fokuserar sedan på gränsen mellan två ordklasser: adjektiv och adverb. I diskussionen av *lagom* i adjektiviskt bruk konstateras att vissa talare kan tänka sig

att kongruensböja *lagom*, men här sägs också att det är problematiskt att se detta som ett adverb som används adjektiviskt eftersom definitionen av adverb säger att de inte kan bestämma substantiv, vilket adverbet då gör. Det är intressant att det här inte leder till en diskussion kring varför det här skulle vara mer problematiskt än att adjektiv i t-form (*De sjunger fint.*) ses som något som kan användas adverbliellt, hellre än som ett adverb avlett från ett adjektiv. I förbigående nämns det att många av de oböjliga adjektiven i svenska historiskt sett varit adverb, vilket skulle kunna utnyttjas till att jobba historiskt med att testa ordklassstatusen av olika ord. Kapitlet leder tyvärr till viss risk att läsaren kan förlora ur sikte vad de olika undergrupperna av adverb har gemensamt, eftersom det mest fokuserar på sättsadverb som är de som liknar adjektiv mest.

Även kapitel 4 berör ordklasser i Bylins problematisering av hjälpverbskategorin, men ämnet leder henne också in på satsdelarna *objekt* och *komplement*. Det dröjer ett tag innan det kommer en förklaring av vad ett komplement är, men en kort sådan kommer. Det här är en term som många språkstudenter troligen inte är så bekanta med vilket också lyfts fram, och det är bra att termen tas upp. Mot slutet berör Bylin ganska kort att analysen av hjälpverb och dess komplement delvis styrs av vilken teori man jobbar inom. Det här är viktigt för att öka förståelsen kring att grammatisk analys inte handlar om svartvita lösningar och för förståelsen kring vilken roll teorier spelar i studiet av grammatik.

I kapitel 3 övergår resonemanget till gränserna mellan olika satsdelar genom en diskussion kring skillnaden mellan objekt och adverbial. Ett litet minus är att fokus är på direkta objekt i jämförelse med adverbial, och sällan tar upp indirekta objekt. Indirekta objekt nämns, men först efter ett tag och när vi kommer fram till testerna (s. 70 ff.) nämns de inte. Ur ett jämförande perspektiv är det intressant att Prytz påpekar att relationen till objekt i tidigare lärda språk kan göra det svårt att se prepositionsfraser som hänvisar t.ex. till mottagare som adverbial (s. 75). I koppling till det här skulle det ha varit intressant med ett kapitel om satsdelar ur ett typologiskt perspektiv, och lite varning för att analysera språk genom översättningar till tidigare lärda språk.

I kapitel 5 ger Håkansson en tydlig introduktion inte bara till verbfraser utan också till språkets hierarki, rekursivitet och frasbegreppet i allmänhet. Pedagogiska exempel ges och Håkansson förklarar även skillnaden mellan form och funktion. Den språkliga hierarkin står också i fokus i kapitlet om huvudsatser (HS) och bisatser (BS). Åtskillnaden mellan dessa är ett återkommande problem i språkundervisningen och det är bra att detta är temat för ett kapitel här liksom det också är i *Grammatik på villovägar*. Som Platzack (1992 [1987]) uppmärksammar har skolundervisningen ofta introducerat skillnaden som att HS kan stå själv till skillnad från BS. Brandtler (kapitel 6) visar hur HS och BS skiljer sig på flera sätt, och att det viktigaste är att förstå att HS och BS har att göra med satsens plats i satshierarkin. Sedan kommer han dock in på att huvudsatser och bisatser har med självständighet att göra och då finns det tyvärr viss risk för en del att tänka fel igen och glömma att en huvudsats kan inkludera bisatser som obligatoriska satsdelar, och då bara är fullständiga och självständiga om bisatsen finns med.

Brandtler visar också föredömligt hur semantik och syntax ibland kan gå isär och hans exempel demonstrerar hur HS eller BS då kan få mer drag av varandra (se t.ex.

exempel 17, s. 129). Här ligger kopplingarna till språkhistorien nära och Brandtler berör kort äldre skeenden i svenskan (s. 131). Skillnaden mellan form (jfr satstyp) och funktion (jfr semantisk eller pragmatisk betydelse) återkommer i Brandtlers kapitel 7, där han skriver om satstyper och språkhandlingar. Det är synd att pragmatiska teorier inte tas upp mer i kapitlet, eftersom det då hade varit möjligt att beröra hur en satstyp som oftare används för frågor pragmatiskt kan passa för en uppmaning som man vill tona ner. Men kapitlet visar väl skillnaden och samspelet mellan form och funktion. Det är bra att också SAG:s dåliga genomslag i läromedel berörs. Brandtler påpekar även att termer i läromedel framförallt behöver tydliga definitioner så att de inte feltolkas, vilket annars lätt kan ske, speciellt om man blandar form och funktion. Intressant är att de analyserade läromedlen främst är för universitetsnivå, till skillnad från *Grammatik på villovägar*, som i liknande kapitel snarare fokuserar på läromedel för skolan.

Sist i del 1 problematiserar Andréasson satsschemat i relation till den ordföljdsvariation som finns i svenskan, och använder norska och danska exempel för att visa på hur det kan bli om vi skulle inkorporera all möjlig variation i schemat. Med hjälp av tydliga exempel visar Andréasson meningstyper som i nuläget är, eller kan tyckas vara, problematiska för satsschemat. Samtidigt visar hon att placeringen av *kanske* egentligen snarare är en historisk rest i svenskan än ett problem, en rest som tydligast framkommer genom tillämpning av schemat tack vare dess restriktiva form! I övriga fall av variation relaterar hon delvis till informationsstrukturen, och termer som *tema* och *rema* ges viss introduktion (s. 162), men det hade varit bra med ett helt kapitel om informationsstruktur i relation till grammatik med mer genomgång av huvuddragen och de viktigaste begreppen, eftersom dessa också återkommer i kapitel 9.

Del 2 innehåller studier om fundament, finitlösa satser, inkongruent tempus, konjunktioner som kanske är något mer, satsflätor och extraposition, dubbla finita former och svensk aspekt. Aspektkapitlet är inte riktigt en fallstudie såsom de andra och skulle ha kunnat placeras i del 1. Övriga kapitel utgår dock tydligt från vissa egenheter i svenskan.

I kapitel 9 visar Lindgren hur komplext fundamentet är, vad som spelar in i vårt val av fundament trots att grundregeln är att vad som helst kan stå där, och pekar på att mer forskning behövs för att vi bättre ska förstå fundamentet. Lindgren lyfter även fram att det finns skillnad mellan vad som brukar placeras i fundamentet i svenska och i andra germanska språk.

Kapitel 10 undersöker vad finithet egentligen är och visar att vanliga förenklingar inte riktigt stämmer. Samtidigt tar Larsson upp de fascinerande finitlösa svenska satserna (t.ex. bisatser utan *har/hade*) och understryker att de inte ens finns i norska och danska. Kapitel 11 innehåller sedan en ordentlig diskussion av tempus och Klang visar att tempus inte har en självklar koppling till tid, genom att tempus också kan uttrycka t.ex. överklighet och osannolikhet. I det här kapitlet ges också en kort introduktion till Språkbanken Text, men jag blev lite förvånad över att författaren väljer att tala om *textsamlingar* och inte *korpuser*, vilket inbjuder till viss tvetydighet.

Karlsson skriver i kapitel 12 om skillnaden mellan tal och skrift som så sällan berörs på grammatiklektioner. Hon visar mer specifikt att bruket av t.ex. konjunktio-

ner kan vara helt annorlunda i tal, och att de därför kan utveckla nya funktioner som diskursmarkörer som känns främmande från ett skriftspråksperspektiv. Det här kunde ha varit något att hänvisa till i ordklasskapitlet för att på ännu ett sätt uppmärksamma läsaren på varför vi inte kan slå upp vilken ordklass ett ord är utan behöver fundera utifrån den kontext som ordet används i.

Lindahl (kapitel 13) diskuterar satsflätor och extraposition och likheter och skillnader mellan dessa. Eftersom hon behandlar hur saker kan flytta runt i satser ger hon mer information om vad en fras är och om flytt-test. Wiklund (kapitel 14) visar sedan två typer av konstruktioner med dubbla verbformer som inte verkar påverka betydelsen och som språkvården brukar avråda från. Wiklund ger en kort beskrivning men inte direkt någon förklaring av förekomsten av dubbelformer. Det känns som en lockelse till läsaren att försöka ta reda på mer om dessa konstruktioner. Det är bra att också exempel där *och* eller *att* kan användas i dubbelimperativ ges, men det är intressant att det inte påpekas att *och* och *att* ofta uttalas lika.

Blensenius (kapitel 15) ger en bra och kort introduktion till aspekt i svenska i jämförelse med framförallt engelskans progressiv. Kapitlet visar väl att aspekt ofta innebär en kombination av olika faktorer även om tidiga beskrivningar tenderat att fokusera på morfologisk aspekt som svenska saknar. Genom en kort diskussion av preteritums förhållande till perfektiv aspekt tydliggörs också att tempus är just tempus och inte aspekt (s. 266, 269). Det som är lite annorlunda i det här kapitlet är att det lutar sig mot en speciell teoretisk modell om aspekt, något som inte synt på samma sätt i de andra kapitlen.

Sista delen består av tre kapitel som utmanar grammatikens gränser och diskuterar dess roll. Collberg (kapitel 16) skriver om behovet av grammatik i skolan i koppling till skrivundervisningen, men det är synd att inte andra behov får komma fram. Med tanke på att det i dag är vanligt att läroplaner uppmärksammar behovet av jämförelser mellan språk skulle även det ha kunnat beröras. Men tacksamt nog strös det jämförande perspektivet in här och var i boken i form av exempel samt korta kommentarer om jämförelser med andra språk, främst danska och norska, delvis andra germanska språk och ibland även andra språk, vilket är viktigt för blivande lärare.

Lyngfelt (kapitel 17) introducerar på ett koncist och pedagogiskt sätt både valens och konstruktionsgrammatik, samt problematiserar uppdelningen av grammatik och lexikon. Sist ger Bockgård (kapitel 18) en bra introduktion till interaktionell lingvistik och samtalsspråkets grammatik, där han tydligt visar att det också finns grammatiska mönster i tal som inte kan ignoreras om vi vill beskriva vårt språk. Men varför finns ingen korsreferens mellan det här kapitlet och Karlssons? Bockgård problematiserar delvis SAG:s skriftspråksfokus och dess fokus på standardspråk, och ger ett bra underlag för diskussion kring dessa frågor.

Nyanser av grammatik är ett mycket välkommet tillskott som kan användas som ett lite mer avancerat läromedel för grammatik och locka till grammatiska diskussioner och forskning. Boken visar hur man testar olika analyser, diskuterar grammatik och ger många idéer till vidare studier. Den ibland kritiska utvärderingen av SAG som skyntar förbi kan också bra plockas upp i undervisningen. Det går inte att täcka allt av vikt och intresse, men redaktörerna och författarna har lyckats mycket bra. Vissa

termer som kanske inte är kända för läsaren kunde kanske ha introducerats mer, t.ex. *modus*, *syntagm* och (*bak-*)*grund*. Flera gånger görs jämförelser med andra språk och referenser ges inte bara till litteratur om svenska och på svenska, utan också till internationella lingvistiska studier.

Litteratur

- Platzack, Christer, 1992 [1987]: Bisatser, huvudsatser och andra satser. I: Ulf Teleman (red.): Grammatik på villovägar. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 73.) Stockholm: Almqvist & Wiksell. S. 79–86.
- Teleman, Ulf (red.), 1992 [1987]: Grammatik på villovägar. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 73.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: Svenska Akademiens grammatik. Stockholm: Norstedts Ordbok.

Therese Lindström Tiedemann